

Eeuwig Jong

NAAR EEN **CULTUREEL REGIOPROFIEL** VOOR
DE STEDELIJKE REGIO UTRECHT

Eeuwig Jong

NAAR EEN CULTUREEL REGIOPROFIEL VOOR
DE STEDELIJKE REGIO UTRECHT

Inhoud

Introductie	4
De regiothema's	10
1. Groei	10
2. Inclusiviteit	11
3. Talentontwikkeling	13
4. Educatie	14
5. Erfgoed	15
6. Ruimte voor makers	17
7. Samenwerking	18
Bijlage 1 Cultureel Reliëf	21
Bijlage 2 Proeftuin	27

Colofon

In opdracht van de gemeenten Utrecht,
Amersfoort en de provincie Utrecht
Tekstredactie: Nicoline Baartman
Vormgeving: Bruno Heemskerk

INTRODUCTIE

De regio Utrecht is veelzijdig: natuur en cultuur, grootstedelijkheid en platteland, toonaangevende culturele instellingen, heel veel erfgoed en prestigieuze onderwijsinstellingen, een goede bereikbaarheid, een veelzijdige bevolkingssamenstelling, een floreerend bedrijfsleven. Daarbij is het de snelst groeiende regio van Nederland, juist voor jonge mensen blijkt Utrecht aantrekkelijk. De komende jaren maakt de regio een schaa sprong: de bevolking van de provincie groeit tussen 2016 en 2040 met 165.000 inwoners. Dit is een stijging van dertien procent, tegenover een groei van zeven procent van Nederland als geheel. Daarmee is Utrecht de provincie met de meeste inwoners op het kleinste oppervlak. Er wonen circa 1,5 miljoen mensen, goed voor negen procent van de totale bevolking van Nederland. De ligging is ideaal, in het centrum van het land, op een spoor knooppunt. Voor enige tevredenheid en trots zijn er voldoende redenen, in weerwil van het imago van bescheidenheid dat nog steeds aan Utrecht kleeft – en niet alleen aan de stad. Dat inzicht hebben de verken nende gesprekken en onderzoeken van en met de culturele sector voor deze profielschets op de eerste plaats opgeleverd: hoe gevarieerd de regio Utrecht is, zowel ruimtelijk als in samenstelling en doelgroepen, en hoe rijk het culturele aanbod.

Sterke punten

Het rapport, *Stedelijke Regio Utrecht – Verkenning van culturele kansen*, dat Bureau DSP maakte in opdracht van de steden Amersfoort en Utrecht en de provincie Utrecht, schetst een krachtige regio die zich op een aantal punten in sterke mate van andere

regio's onderscheidt. De belangrijkste zijn:

- Een aangename, kleinschalige sfeer en tegelij kertijd een hoogwaardig en veelzijdig cultuuraan bod.
- Sterk groeiende steden in een economisch com petitieve regio. Amersfoort en Utrecht zijn de twee snelst groeiende steden van Nederland.
- Een buitengewone dichtheid van cultuurhis torisch erfgoed met middeleeuwse binnensteden, Romeins en militair erfgoed, archeologisch waar devolle zones, agrarische cultuurlandschappen en historische buitenplaatszones.
- Opmerkelijk jonge, hoogopgeleide en creatieve stedelijke populaties, veel belangstelling voor cul tuur.
- Een dynamisch en innovatief cultureel klimaat met veel jonge makers, specialistisch aanbod en crossovers.
- Instellingen zijn op samenwerking gericht en weten elkaar te vinden.
- Door ligging en bovengenoemde kenmerken vormt Utrecht een bijzonder aantrekkelijk woon gebied, met grote steden (ook als 'arrival city') en groen parklandschap.
- Verschillen in welstand, opleiding, leeftijd, maatschappelijke positie en levensbeschouwing van inwoners zijn groot, zowel tussen het platteland en de steden, als ook tussen dorpen en stadswijken onderling, en het westen en het oosten van de pro vincie.

Eigenheid

Voor een visie op kunst en cultuur in samenhang met de eigenheid van de regio plus een actieplan voor de toekomst zijn er aanknopingspunten te over.

Utrecht is allesbehalve veel van hetzelfde. Makers én instellingen gedijen hier. Het is Limes en de Hol-

landse Waterlinies. Park Vliegbasis Soesterberg en de Utrechtse Heuvelrug. Vathorst en Kanaleneiland. De Nederlandse Bachvereniging en Kensington. Experimentele broedplaatsen en gevestigde instel lingen. Groot- en kleinschalig. Alternatieve festivals, internationaal gewaardeerde festivals, een bloeiende festivalcultuur kortom. Filmhuizen en bioscoop complexen. TivoliVredenburg en het Eemhuis. Ga meontwerpers en aanstormende violisten. Neem de twee steden: de afstand tussen Utrecht en Amersfoort is klein, slechts een kwartier reizen met de trein. Allebei hebben ze een aantrekkelijke histo rische binnenstad, met grachten, goed voor aanloop van toeristen en dagjesmensen. Maar in schaal en karakter verschillen ze. Utrecht, de kleinste van de G4, is met haar universiteiten en onderwijsinstel lingen een echte studentenstad, grootstedelijk van aard, terwijl Amersfoort een prettige, compacte stad voor jonge gezinnen is; georiënteerd op de Rand stad, maar ook de invloedssfeer van de Veluwe is er voelbaar is. Eenzelfde verscheidenheid doet zich voor in de omliggende gemeenten. Baarn en Bunschoten zijn onvergelijkbaar in sfeer en samenstelling, al liggen ze dicht bij elkaar. Hetzelfde geldt in het ommeland van de stad Utrecht voor Houten, Zeist, Nieuwe gein, De Bilt. Waar het aandeel jongeren in de ste den groot is, hebben sommige kleinere gemeenten te maken met vergrijzing. Dat neemt niet weg dat een algehele – onderschei dende – kenschets van diversiteit in een rijke, afwis selende omgeving van erfgoed, cultuur en natuur op zijn plaats is. De regio laat een sterke bevolkings groei zien, met name in de steden. De inwoners hebben landelijk gezien een bovenmatig brede culturele belangstelling en voor de stedelingen geldt dat ze ook in minder toegankelijk aanbod zijn geïnter esseerd. Kortom: het fundament voor een regio nale toekomstvisie en krachtenbundeling is op orde.

Samenwerking

Regionale samenwerking en overleg is in Utrecht geen noviteit, het is eerder traditie, om te begin nen op stedelijk niveau. De instellingen weten elkaar steeds beter te vinden, binnen de discipli nes en daarbuiten. Ook de lokale overheden en de provincie Utrecht trekken geregeld samen op, bijvoorbeeld door bestuurlijke afspraken te ma ken en onderling ambities af te stemmen die in cultuurpacten worden vastgelegd. De lijnen en de afstanden zijn kort, generositeit en collegialiteit zijn in grote mate voorhanden, het werkklimaat is vriendelijk, open, betrokken en flexibel. Maar er is een keerzijde, het gaat allemaal niet vanzelf. In de praktijk blijven kansrijke initiatieven meer dan eens steken in goede bedoelingen en komen voort varende plannen niet van de grond door gebrek aan tijd, middelen, consistentie en een agenda voor de langere termijn. De uitnodiging van de minister van OCW om een Cultuurprofiel vorm te geven valt in Utrecht dan ook in vruchtbare bodem. Zo'n profiel biedt nieu we kansen en geeft gelegenheid tot verdiepen, rich ting geven, accenten aanbrengen en stroomlijnen. Het verstevigt de samenwerking en afstemming op beleid. Het momentum is er om de grote opgave die de groei van de regio met zich meebrengt te omarmen en daar actief met de lokale en regionale overheden, het veld én het Rijk inhoudelijk op te reageren en beleid op te maken. Met als doel: een sterke, herkenbare regiocultuur – of culturele regio – met landelijke uitstraling en van (inter)nationaal belang, nu en ook in de toekomst.

Cultuurpact

Op 18 februari 2018 hebben Amersfoort, Utrecht en de provincie Utrecht een pact gesloten, getiteld *Cultuurpact 2017-2019*, Samenwerken aan cultuur

in Utrecht. Zij willen de regionale samenwerking op het gebied van cultuur en erfgoed versterken en nemen zo gezamenlijk het voortouw in de totstandkoming van een cultureel regioprofiel in samenwerking en overleg met makers en instellingen. Diverse gemeenten waaronder Zeist, Soest, Stichtse Vecht, Utrechtse Heuvelrug, Wijk bij Duurstede, Baarn, Woerden, Houten, Nieuwegein hebben al te kennen gegeven dat ze actief betrokken willen zijn bij de uitwerking en de daaruit voortvloeiende initiatieven. Veel partijen, groot en klein, staan te popelen. De regio is immers gebaat bij samenwerking op alle niveaus: van wijk tot stad of gemeente, van interstedelijk tot regionaal en provinciaal, tussen professionals en amateurs, op incidentele en op structurele basis, bestuurlijk, organisatorisch en last but not least: praktisch, creatief, inhoudelijk.

6

Bestaande initiatieven

Kortom, het begin is er. Dat is het gevoel dat alle betrokkenen delen. En ook: dat het nog maar een begin is. Investeren in cultuur is investeren in leefomgeving en geestelijk welzijn. Utrechters en niet-Urechters, bezoekers van de regio, hebben daar plezier van en baat bij. Waarbij meteen de kanttekening kan worden gemaakt dat nog niet alle lagen van de bevolking meeprofiten. Ook op dat vlak – inclusiviteit – valt er nog een wereld te winnen.

Op bestaande initiatieven kan worden voortgeborduurd, of ze kunnen ter inspiratie dienen. We noemen hier graag een paar uiteenlopende voorbeelden en lichten daarna de geslaagde samenwerking rond de viering van het eeuwfeest van De Stijl ('Mondriaan to Dutch Design') eruit.

► In het Cultuurconvenant Midden-Nederland hebben wethouders van gemeenten Utrecht,

Amersfoort en Almere en gedeputeerden van provincies Utrecht en Flevoland afspraken vastgelegd over de culturele infrastructuur en het uitwisselen van informatie en plannen.

► Woerden, Oudewater en Montfoort werken samen op het gebied van toerisme, erfgoedbeheer en ruimtelijke ontwikkeling; daarbij staat de Oude Hollandse Waterlinie, het zeventiende-eeuwse verdedigingswerk, centraal.

► LinC Utrecht (Leiderschap in Cultuur) is sinds 2017 het regionale leerprogramma voor leiders in de culturele sector in de provincie Utrecht van Utrecht Universiteit in samenwerking met Utrecht, Amersfoort en de provincie en het K.F. Hein Fonds.

► Onlangs is de kunstfietsroute tussen Utrecht en Amersfoort geopend. Behalve de provincie en de twee grote steden zijn daarbij ook De Bilt, Zeist en Soest betrokken.

► Afgelopen zomer organiseerden De Peppel (Zeist) en TivoliVredenburg voor het eerst samen concerten (Spinvis, Blaudzun, Tim Knol & Kim Jansen) in de tuin van Slot Zeist.

► De lancering van Bezoekerspas We Are Public, een initiatief van Utrecht en Amersfoort samen.

► Er zijn verschillende samenwerkingsverbanden binnen en tussen de disciplines, zoals tussen de festivals (UFO), theaters en producenten (UTO), muziekinstellingen (UMO) en musea (SUM), het Directieoverleg Amersfoortse Culturele Instellingen (DAC), de Kasteelmusea (SSK) en tien platforms waarin instellingen samenwerken op het gebied van programmering in Zeist.

Honderd jaar De Stijl

Het eeuwfeest van kunststroming De Stijl in 2017 werd landelijk gevierd met een themajaar met de overkoepelende titel 'Mondriaan to Dutch Design'. Dat het thema juist in de regio Utrecht op een

Kunstfietsroute tussen Utrecht en Amersfoort

sterke invulling kon rekenen, spreekt vanzelf. Het Mondriaanhuis in Amersfoort is het geboortehuis van beeldend kunstenaar Piet Mondriaan en Utrecht is de geboorte- en werkstad van vormgever-architect Gerrit Rietveld. Met een aantrekkelijk, gevarieerd, succesvol programma op uiteenlopende locaties is het themajaar gevierd. Deelnemers en organisatoren waren: Centraal Museum, Kunsthal KAdE, Mondriaanhuis Amersfoort, Rietveldpaviljoen Amersfoort, Rietveld Schröderhuis en Slot Zuylen in samenwerking met de gemeenten Utrecht en Amersfoort en de provincie. Zij kijken terug op een inspirerend en vruchtbaar themajaar, dat heeft aangetoond hoe lonend het is om krachten te bundelen. Zowel in publieksbereik, persaandacht, bezoekersaantallen, financiële opbrengsten, city- en regiomarketing heeft het jaar meer opgeleverd dan de som der delen. De Stijl en de stedelijke regio Utrecht zijn voortaan onlosmakelijk met elkaar verbonden. Er zijn samenwerkingen en contacten gesmeed, tussen musea en op marketinggebied, die de komende jaren opnieuw de basis zullen zijn voor samenwerking.

Meerwaarde

Het is ondoenlijk om in deze context eer te doen aan alle initiatieven binnen de stedelijke regio, van makers en instellingen, groen en rijp, lokaal en regionaal, binnen traditionele kaders en tegen de stroom in. De impact, bedoeling en uitstraling van broedplaatsen als Vechtclub XL (Utrecht) en De Nieuwe Stad (Amersfoort) zijn vanzelfsprekend anders dan die van de Samenwerkende Kasteelmusea (SSK), het Directieoverleg Amersfoortse Culturele Instellingen of de Leidsche Rijn Connectie. Vóór alles is de constatering van belang dat de meerwaarde van een onderscheidend Cultuurprofiel en de samenwerking ten behoeve daarvan alom worden erkend. De bestaande infrastructuur vormt om te beginnen een sterke basis. Waarom samenwerken? Het geeft gelegenheid tot krachtenbundeling, kennisoverdracht, kruisbestuiving, crossovers, disciplinair en interdisciplinair overleg, cultureel ondernemerschap, landelijke erkenning, nieuw elan, meer reuring, meer zichtbaarheid. Kortom: nieuwe netwerken, nieuwe ideeën, nieuwe producties, nieuwe ervaringen, nieuwe inzich-

7

Mount Eerie tijdens Le Guess Who?, Jacobikerk, Utrecht

ten en nieuwe gezichten in de concert- of theaterzaal.

Kenmerken cultuurlandschap

Het cultuurlandschap in Utrecht is breed, veelzijdig, gerenommeerd en spraakmakend. Bijlage 1, *Cultureel Reliëf*, gaat daar dieper op in. Hieronder volgt een

korte opsomming van de belangrijkste kenmerken.

- Het niveau is hoog; veel makers en instellingen zijn toonaangevend op hun gebied.
- Een groot muziekaanbod dat klassiek en vernieuwend is.
- Het aanbod aan (inter)nationaal gerenommeerde en vernieuwende festivals voor specifieke doelgroepen is groot, de kwaliteit is hoog. Voorbeelden zijn Le

Guess Who?, Festival Oude Muziek, SPRING, Gaudamus en Into the Woods.

- Een buitengewone dichtheid van cultuurhistorisch erfgoed. De regio telt 5800 rijksmonumenten (negen procent van het landelijke aantal), 285 buitenplaatsen, 45 forten en ander militair erfgoed, 56 musea – dat is het drievoudige van het landelijke gemiddelde.

- Een groot aantal kunstvakopleidingen en veel jonge makers.
- De amateurkunst is sterk vertegenwoordigd en kent een breed spectrum.
- Instellingen werken graag en veel samen.

Veel reliëf

De hoogtenpunten van het cultuurlandschap concentreren zich in de twee grote steden. Op het gebied van de klassieke muziek is de status van Utrecht sinds jaar en dag onbetwist. Ook de popmuziek bloeit, de regio heeft een gezonde infrastructuur voor amateurs en professionals. Voor theater en dans, klein- en grootschalig, zijn er nog volop mogelijkheden om te groeien. De beeldende-kunstsector is compact en deels regionaal georiënteerd, maar ook kritisch en eigenzinnig. Nieuw en spannend zijn de ontwikkelingen op het vlak van gaming, animatie en film. De literatuur is bezig met een groeispurt. En er ligt een stevige basis van amateurkunst in de wijken. (Zie Bijlage 1 voor een uitgebreide toelichting.)

DE REGIOTHEMA'S

Op basis van het DSP-rapport Stedelijke Regio Utrecht en gesprekken met makers, organisaties, regiogemeenten en bestuurders hebben we een aantal thema's geformuleerd die de komende jaren een belangrijke rol moeten gaan spelen in de versterking en de bestending van een onderscheidend regionaal Cultuurprofiel. We onderscheiden zeven thema's. Die vormen de basis voor de regionale uitwerking van het profiel met het Rijk en voor concrete initiatieven. Het is een groeimodel: in sommige gevallen liggen de plannen klaar of ze zijn in een vergevorderd stadium, een aantal ideeën vraagt eerst nog om onderzoek en uitdieping.

10

1. GROEI

We verwachten een flinke bevolkingsgroei: van 13 procent tot 2040. Die groei vindt vooral plaats in de steden Utrecht en Amersfoort. In 2030 tellen beide steden samen meer dan 600.000 inwoners. De nieuwkomers worden zoveel mogelijk binnen de stadsgrenzen gehuisvest. Zo wordt het historisch parklandschap (waarin Nieuwe Hollandse Waterlinie, Park Vliegbasis Soesterberg en de Weg de Weeghen liggen) tussen beide steden zo min mogelijk belast. Desalniettemin zal het niet eenvoudig zijn de komende jaren de balans tussen groen en voorzieningen, tussen oud en nieuw, tussen stad en land te bewaren. Meer bewoners betekent ook meer behoefte aan recreatie, aan evenementen, aan kunst en cultuur. We zien het als een opgave om de kansen van het landschap en de infrastructuur optimaal in te zetten voor kunst en cultuur en tegelijkertijd de druk op het groen, immers ook een toeristische en recreatieve trekpleister, in goede banen te lei-

den. Het is allerminst een eenvoudige opgave, dat realiseren we ons terdege. Voor het welslagen is een combinatie van kennis, creativiteit en innovatieve slagkracht noodzakelijk. Er ligt niet een-twee-drie een recept voor klaar.

De charme van de regio ligt voor een belangrijk deel in kleinschaligheid en een aantrekkelijke, vriendelijke leefomgeving. Die moeten behouden blijven. Het thema 'groei' neemt in deze regioverkenningen een centrale plek in en komt terug bij alle thema's.

Gezond stedelijk leven

Healthy Urban Living – gezond stedelijk leven – is een belangrijk thema: samenleven in de stad moet mogelijk zijn op een manier die bijdraagt aan de gezondheid en het welzijn van de individuele bewoner. Er moet ruimte zijn voor recreatie en ontspanning, de omgeving moet prettig, schoon en veilig voelen, de stad moet prikkelen tot persoonlijke ontwikkeling en verbinding. Met de bevolkingsgroei groeit ook de vraag naar kunst en cultuur. Amersfoort werkt aan een schaal-sprong zodat de culturele voorzieningen beter passen bij de omvang en het karakter van de stad. Binnen de steden worden de fysieke grenzen van de infrastructuur steeds prangender. Het geldt aan alle kanten; er is niet alleen gebrek aan werkruimte voor makers, ook voor programma en publiek dreigt ruimtetekort. Kortom, er is behoefte aan meer ruimte voor productie en presentatie. Om vershraling tegen te gaan is het noodzakelijk om ook de mogelijkheden in de regio te onderzoeken, in het ommeland van de steden en in het parklandschap. Die zoektocht is er ook een naar vernieuwing. We willen nadrukkelijk niet meer van hetzelfde, maar nieuwe concepten voor culturele instellingen die gericht zijn op de toekomst. Iets dergelijks gebeurt

Kamperbinnenpoort, Amersfoort

al bij RAUM in Leidsche Rijn Centrum en bij De Nieuwe Stad in Amersfoort, en vanaf 2022 is er Playlab in het Beursgebied in Utrecht. Er zijn meer terreinen te verkennen. Hoe ziet het theater van de 22ste eeuw eruit? Wat levert een cultuurverzamelgebouw op waar nieuwe media, games, film en animatie samengaan met een filmtheater, een creatieve horecaondernemer en een poppodium? Als regio willen we vooroplopen in dit soort ontwikkelingen. De groei van het toerisme juichen we zeker toe, maar die mag niet ten koste van de leefbaarheid voor de bewoners gaan. Daarom richten we ons meer en meer op de 'kwaliteitstoerist', de cultuur-minnende reiziger met een brede belangstelling. In de regio Utrecht is er juist voor die doelgroep veel te halen. Het is zaak dat goed onder de aandacht te brengen. We gaan onderzoeken wat de groei van de regio betekent voor de aard en omvang van het cultuur-aanbod.

2. INCLUSIVITEIT

Met de bevolkingsgroei neemt de diversiteit van de publieksgroepen toe. De toename komt voor een groot deel, met name in de stad Utrecht, voor rekening van inwoners met een migratieachtergrond en expats. Zij zullen minder gauw gebruik maken van het cultuuraanbod als dat niet bij hun context en behoefte aansluit. Hoogopgeleide Utrechtse – de regio heeft er veel – weten de weg naar tentoonstellingen en concerten wel te vinden. Voor andere groepen in de regio is dat minder vanzelfsprekend. Uiteenlopende factoren zijn van invloed op de mogelijkheid deel te nemen aan cultuur, zoals fysieke mobiliteit, scholing, levensovertuiging en religie, fysieke afstand, leeftijd en welstand. Inclusiviteit zien we als een verbindend principe, een uitgangspunt voor alle kunst- en cultuuruitingen; iedereen moet kunnen deelnemen en toegang hebben. Makers en medewerkers van culturele organisaties moeten even divers zijn als de inwoners

11

Catching Cultures Festival, TivoliVredenburg, Utrecht

Creatie Amersfoorts Volkslied

van de regio. Samenwerking met migrantenorganisaties is wenselijk. In de hele regio is op dit vlak vooruitgang te boeken.

Cultuur in de eigen omgeving

De totstandkoming van een inclusieve culturele sector vraagt veel inspanningen op alle niveaus. Het zijn op de eerste plaats de (wijk)cultuurhuizen, jongerencultuurhuizen en dorpshuizen die dwars door alle bevolkingslagen heen mensen weten te bereiken. Voor andere amateurkunstinstellingen geldt dezelfde laagdrempeligheid. Ook festivals en publieksevenementen zoals de Culturele Zondagen en Gluren bij de Buren slagen erin veel verschillende inwoners aan te spreken. Belangrijk in de huidige samenleving is de bibliotheek, die op veel plaatsen een multifunctionele functie heeft gekregen als huiskamer voor de gemeenschap. De bibliotheek is dan ook een ideale partner voor het versterken van sociaal contact, tussen groepen en individuen, en een mooi platform voor lokale samenwerkingsverbanden.

In veel kleine gemeenten is er sprake van vergrij-

zing. Het is belangrijk dat ook ouderen zich aangesproken blijven voelen in het culturaanbod. Zij hebben vaak tijd en geld, en geven er de voorkeur aan om in de eigen omgeving aan cultuur deel te nemen.

We beseffen: inclusiviteit vraagt om veranderingen in aanbod, programmering en samenstelling van personeel, maar ook van besturen en raden van toezicht en samenwerkingspartners.

In de stad Utrecht is in 2017 PACT UTRECHT opgericht, een netwerkorganisatie van culturele instellingen die zich beijveren op het gebied van inclusiviteit en diversiteit. Ze wisselen ervaringen en kennis en kunde uit. Een andere vorm van krachtenbundeling en kennisuitwisseling is het samenwerkingsverband tussen cultuurhuizen en culturele instellingen in Utrecht. Mensen die om welke reden dan ook niet naar het stadscentrum komen, kunnen zo in de eigen omgeving – het wijkcultuurhuis – profiteren van een hoogstaand cultureel aanbod. Voor de culturele instellingen zijn dit soort ervaringen minstens zo waardevol, op netwerk niveau en voor het bijstellen van de programmering.

ACTIELIJN

- We willen PACT UTRECHT uit laten groeien tot een regionaal kennisplatform, waarbij ook instellingen uit Amersfoort en andere gemeenten zich kunnen aansluiten. Het spreekt voor zich dat het onderwerp om verschillende benaderingen vraagt. De ene gemeente kenmerkt zich door een grote culturele diversiteit, in de andere gemeente is vergrijzing een issue.
- Voor de cultuurnotaperiode 2021-2024 van de stad Utrecht worden instellingen die in dit kader een meerjarige subsidie aanvragen ook aan de hand van dit thema beoordeeld.
- We willen de rol van cultuurhuizen, bibliotheken en lokale netwerken versterken en uitbreiden. Ook in dat opzicht kan het samenwerkingsmodel dat in de stad Utrecht voorhanden is als voorbeeld dienen.

3. TALENTONTWIKKELING

In de regio Utrecht zijn veel professionele kunstenaars en creatieven werkzaam of in opleiding. De

aanwezigheid van een bloeiend amateurkunstveld, vooropleidingen van kunstvakopleidingen en onderwijsinstellingen, zoals de Hogeschool voor de Kunsten, de Herman Brood Academie, Creative College en Universiteit Utrecht, staat garant voor een continue toestroom van aanstormend talent. Jonge kunstenaars en cultuurstudenten vormen een waardevolle schakel in de culturele 'keten'. Voor de noodzakelijke doorstroom, wisselwerking, continuïteit en niveaubewaking is het van belang dat alle schakels in de keten voor talentontwikkeling behouden blijven en worden versterkt¹. Dat betekent: investeren in een infrastructuur die inspeelt op behoeftes van jonge en talentvolle makers, naast meer en betere atelierruimtes. Een flexibel budget is nodig: voor producties, voor artistieke ontwikkeling en voor het stimuleren van ondernemerschap. Een kanttekening is hier

¹ Ten gevolge van rijksbezuinigingen zijn in Utrecht twee productiehuizen verdwenen: een voor talentontwikkeling op het gebied van theater voor volwassenen en een voor makers in het jeugdtheater. Gevolg daarvan is een zorgwekkende verschraving van nieuwe aanwas van jonge makers.

op zijn plaats: de regio ontvangt relatief weinig rijksmiddelen ten opzichte van andere regio's waar BIS-instellingen zijn gevestigd.

Kunstbende én young professionals

Talentontwikkeling komt uitgebreid aan bod binnen de Utrechtse festivalcultuur, zoals bij Spoffin, Nederlands Filmfestival en Tweekt. Andere festivals die educatieprogramma's bieden, zijn Gaudeamus en SPRING. Verschillende festivals in de provincie Utrecht koppelen jonge makers aan een internationaal speelfcircuit. Dit is een unieke selling point van zowel Utrecht als Amersfoort. In die context ligt de nadruk vooral op artisticeit en de ontplooiing van young professionals. Utrecht is ook dé concoursstad van Nederland met Gaudeamus, Harp Concours, Vioolconcoursen, Internationaal Van Wassenaer Concours (tijdens Festival Oude Muziek) en het Liszt Concours. Maar daarmee is niet aan de behoefte voldaan. We pleiten voor een versteviging van het aanbod op alle niveaus. Te denken valt aan uitbreiding van mogelijkheden voor alumni, de Hogeschool voor de Kunsten zou daarin kunnen voorzien.

Voor de leeftijdscategorie 13-18 jaar is er Kunstbende. In de nieuwe formule vinden eerst voorrondes plaats op diverse locaties in de regio, daarna worden de regionale finales in de stad Utrecht gehouden. Talent in de Regio is een programma van Scholen in de Kunst, dat met steun van het Fonds Cultuur Participatie en de gemeente Amersfoort de stand van zaken op het gebied van talentontwikkeling en -begeleiding in kaart brengt met als doel de regionale keten voor talentontwikkeling te versterken. De kwaliteit en de lacunes in de regionale samenwerking worden zo inzichtelijk gemaakt.

ACTIELIJN

- We willen het aanbod van jongerencultuurhuizen en wijkcultuurhuizen uitbreiden en waar nodig professionaliseren.
- We willen Kunstbende in de nieuwe formule verder verstevigen.
- We willen de mogelijkheden voor een 'productiehuis nieuwe stijl' onderzoeken. Utrecht is intussen gestart met Standplaats. Dit is een krachtige samenwerking binnen de podiumkunsten op het gebied van theater en dans. In regionaal verband kan dit initiatief uitgroeien tot een belangwekkend interdisciplinair platform.
- We onderzoeken of en hoe de buiten Utrecht en Amersfoort gevestigde podia en expositieruimten beter kunnen worden benut in samenspraak met kunstvakopleidingen.
- We geven mee vorm aan Talent in de Regio, het programma dat wordt gecoördineerd door Scholen in de Kunst.

4. EDUCATIE

Talentontwikkeling begint al op jeugdige leeftijd. Belangstelling voor kunst en cultuur komt niet zomaar aanwaaien, die moet worden gevoed. Niet alleen versterkt cultuureducatie de creatieve kracht van de jongste generatie, het biedt kinderen de mogelijkheid om betekenis te geven aan de wereld om hen heen en zich te verplaatsen in andere perspectieven. De regio heeft een sterke en hoogwaardige infrastructuur op het gebied van kunstonderwijs, erfgoededucatie en kindervoorstellingen: op school en buitenschools. Maar die inspanningen blijven nog te veel beperkt tot één doelgroep: vooral de kinderen in de basisschoolleeftijd. Voor oudere kinderen en jongeren is er nog te weinig structureel

aanbod. Ook daar is werk te verzetten in regioverband voor cultuur- en kenniscentra, instellingen en makers. Daarom zetten we concreet in op de ontwikkeling van cultuureducatie voor het voortgezet onderwijs en specifiek het (v)mbo.

Voor alle leeftijden

Cultuureducatie is een belangrijke pijler onder het cultuurbeleid. Het belang daarvan kan niet genoeg worden onderkend. De gemeente Utrecht stelt in zijn coalitieakkoord dat iedere culturele instelling een rol zou moeten spelen in het stimuleren van cultuureducatie en -participatie. De gemeente Amersfoort benoemt in haar Cultuurvisie 2030 en in het coalitieakkoord het belang van de Amersfoortse canon. En ook de provincie ziet cultuur- en erfgoededucatie als een basis voor haar cultuurbeleid. Zowel het landelijke kenniscentrum LKCA als het landelijke Fonds voor Cultuurparticipatie zijn in Utrecht gevestigd, dat maakt dat er regionaal veel uitwisseling plaatsvindt op dit vlak.

Voor alle leeftijdsgroepen – kinderen, jeugd en jongeren – is er aanbod beschikbaar, maar nog niet voor iedereen in gelijke mate. Het rijksprogramma Cultuureducatie met Kwaliteit voor het primair onderwijs is breed ingebed. De regio kent topgezelschappen als Het Filaal Theatermakers, DOX, De Dansers, Holland Opera en Theater Utrecht. Er zijn diverse musea waar kinderen de eerste of een belangrijke doelgroep vormen (Nijntje, Dom Under, Speelklok, Spoorwegmuseum). Een regionaal netwerk van podia voorziet in het kinderaanbod in de vakanties (Lente-uitjes en Herfststukjes in Amersfoort, Utrecht, Houten en Leidsche Rijn). Hoog aangeschreven is Festival Tweekt voor jeugdtheater en beeldende kunst. Er zijn gesubsidieerde organisaties voor cultuur- en erfgoededucatie op provinciaal niveau, Kunst Centraal en

Landschap Erfgoed Utrecht, naast UCK (Utrecht), Cultuur&School Utrecht, Scholen in de Kunst in Amersfoort, Soest en Leusden, en vergelijkbare organisaties in de kleinere gemeenten.

ACTIELIJN

- We willen meer gaan doen voor het voortgezet onderwijs en met name het (v)mbo op het gebied van cultuureducatie. Daarbij krijgt Kunst Centraal de komende jaren de rol van matchmaker voor de regeling 'Versterking cultuureducatie in het vmbo' van het Fonds voor Cultuurparticipatie toebedeeld, uiteraard in nauwe samenwerking met scholen en lokale instellingen.
- We continueren komende periode de inzet op Cultuureducatie met Kwaliteit voor het primair onderwijs.

5. ERFGOED

De dichtheid van cultuurhistorisch erfgoed (religieus, landschappelijk, binnenstedelijk, industrieel) is nergens in Nederland zo groot als in de regio Utrecht. De regio telt ruim 5800 Rijksmonumenten, 285 buitenplaatsen, 45 forten en ander militair erfgoed en 56 musea. Naast de middeleeuwse binnensteden zijn er de musea, de kastelen (De Haar, Amerongen, Zuylen, Doorn), de buitenplaatsen (Lustwarande en langs De Vecht), de forten en de verdedigingswerken, de Romeinse archeologische vondsten (Limes), de kerken en de kloosters, de piramide van Austerlitz, Park Vliegbasis Soesterberg en Paleis Soestdijk, die de regio karakteriseren. Veel van die – monumentale – locaties komen in aanmerking voor herbestemming. Het erfgoed kan op verschillende manieren een rol spelen in het profileren van de regiocultuur: als decor en inspira-

Park Vliegbasis Soesterberg

Gildekwartier, Amersfoort

tiebron, maar ook voor onderwijsdoeleinden en als vestigingslocatie voor makers en gezelschappen, creatieven in het algemeen. Hier kunnen broedplaatsen, ateliers en productiehuizen onderdak krijgen. Tegelijkertijd krijgt het erfgoed een tweede leven en blijft het behouden voor toekomstige generaties (Eeuwig Jong!). Het is een mooi voorbeeld van hoe oud en nieuw naast elkaar blijven bestaan en van elkaar kunnen profiteren. Voor de stedelijke regio ligt de grote uitdaging komende tijd in het verstevigen van kunst en cultuur in relatie tot natuur en erfgoed. (Zie ook Bijlage 2 *Proeftuin, Naar een integrale gebiedsontwikkeling voor de culturele sector.*) Goede voorbeelden zijn de culturele ontwikkeling op Park Vliegbasis Soesterberg, de vormgeving van een verkeerstunnel bij Fort Vechten en de ontwikkeling van het snelfietspad tussen Utrecht en Amersfoort, met landmarks in het kader van De Stijl.

Meer dan decor

In Amersfoort zijn veel landelijke instellingen en organisaties op het terrein van erfgoed gevestigd. Zo groeit de stad uit tot dé ontmoetingsplek voor de erfgoedsector in Nederland. Tot die instellingen horen onder meer de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Staatsbosbeheer, het Nationaal Restauratiefonds, de Nationale Monumentenorganisatie, Vakgroep Restauratie, het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen en het Nationaal Groenfonds. Binnenkort voegt zich daarbij ook het CollectieCentrum NL, waar de collecties van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Paleis Het Loo, het Rijksmuseum en het Nederlands Openluchtmuseum worden opgeslagen. Hierin is meteen de pluriformiteit in het cultuuraanbod af te lezen. Het erfgoed is meer dan decor. De eeuwenoude geschiedenis met zijn diepgewortelde religieuze en humanistische tradities is voelbaar aanwezig in de

regio en bepaalt in sterke mate het DNA van de stad Utrecht – een van de oudste steden van Nederland. Instellingen als Museum Catharijneconvent, Festival Oude Muziek, Nederlands Kamerkoor en Nederlandse Bachvereniging kunnen daar makkelijk wortelen.

ACTIELIJN

- We willen erfgoed beter benutten voor culturele doeleinden, op zo'n manier dat het een het ander versterkt.
- We onderzoeken hoe behoud en restauratie van erfgoed hand in hand kan gaan met herbestemming ten behoeve van de culturele sector, bijvoorbeeld als creatieve broedplaatsen.
- We spannen ons in om erfgoedlocaties aantrekkelijker te maken en meer bekendheid te geven met behulp van kunst en vormgeving. Op die manier worden het prettige verblijfsplaatsen, die bijdragen aan het historische besef van de bezoeker en de identiteit van de regio versterken.

6. RUIMTE VOOR MAKERS

Een gezond cultureel klimaat kan niet zonder eigenzinnigheid en kritische geesten. In Utrecht zijn we het gewend dat kunstenaars de verhoudingen op scherp zetten, maatschappelijk stelling nemen en buiten de gebaande paden treden. Dat moet zo blijven. En die kans krijgen ze ook; de regio beschikt over veel kunstopleidingen, werkplaatsen, oefenstudio's, podia en presentatieplekken. Maar door de groei van de steden worden ruimtes schaarser en duurder. Wil de regio voor makers van kunst en cultuur aantrekkelijk blijven, is het noodzakelijk te investeren in een infrastructuur die inspeelt op de

flexibele behoeften van kunstenaars. Het behoud van die ruimte – voor culturele voorzieningen, broedplaatsen, werkplaatsen – vraagt om creatieve oplossingen.

De kracht van broedplaatsen

Broedplaatsen als Kytopia, Het Huis en Vechtclub XL dragen in de stad Utrecht in sterke mate bij aan de interactie tussen makers. Ze geven aanleiding tot kruisbestuiving, netwerkvorming en kennisoverdracht – waaruit nieuwe ideeën, nieuwe opdrachten en nieuwe coproducties voortkomen. Kultlab uit Amersfoort betreft lokale makers bij de organisatie van (landelijke) festivals. Dit soort initiatieven versterken de levendigheid en de dynamiek van de regio en verdienen bijval en ondersteuning. De stad Utrecht heeft onlangs onderzocht in welke mate de culturele sector hinder ondervindt van ruimtegebrek en waar en op welke manier oplossingen kunnen worden gevonden. Op grond daarvan is een actieplan opgesteld. Het plan biedt houvast voor een regionale aanpak van ruimtegebrek voor de cultuursector.

ACTIELIJN

- We gaan een regionaal actieplan opstellen voor het behoud en de ontwikkeling van broedplaatsen en ruimte voor de creatieve sector.
- We gaan een proeftuin starten. (Zie Bijlage 2.)

7. SAMENWERKING

De kracht van de culturele sector in de regio Utrecht schuilt onder meer in het vermogen tot samenwerking. Verschillende, goed functioneren-

de samenwerkingsverbanden geven er blijk van, binnen de verschillende kunstdisciplines maar ook interdisciplinair. Samenwerkende Utrechtse Musea (SUM) is het platform waar de grotere Utrechtse musea elkaar treffen. Andere voorbeelden zijn het Utrechts Festival Overleg (UFO) en de Kasteelmusea (SSK). In Zeist werken tien platforms samen op het gebied van programmering. En Amersfoort kent het Directieoverleg Amersfoortse Culturele instellingen (DAC). Ook in de amateursector wordt al veel samengewerkt. De stad Utrecht heeft een succesvol netwerk van wijkcultuurhuizen – in Noordoost, Overvecht, Zuilen (allen ZIMIHC), Kanaleneiland, West (Cereol) en Leidsche Rijn (Vrijstaat en Vleuterweide). De HKU en de Universiteit Utrecht trekken samen op met instellingen zoals BAK, Casco, Fotodok, Impakt, Het Huis, Dox, Het Filiaal theatermakers, Theater Utrecht, SPRING Festival met de SPRING Academie.

Een succesvolle concertreeks in de tuinen van Slot Zeist vormde afgelopen zomer het begin van een samenwerking tussen De Peppel, KunstenHuis De Bilt-Zeist en TivoliVredenburg. In Zeist bestaan ook plannen voor samenwerking met onder meer Filmtheater 't Hoogt en het Gemeentelijk (Film-) Theater Zeist en met Amersfoort Jazz.

In 2019 bouwt de regio in gezamenlijkheid door op het succes van 100 jaar De Stijl in 2017. In het kader van het thema Hollandse Meesters worden tentoonstellingen over de Caravaggisten in Amersfoort en Utrecht georganiseerd. Ook de viering van 900 jaar waterbeheer in de provincie en 900 jaar Utrechtse stadsrechten in 2022 zijn goede gelegenheden om de samenwerking te versterken. De verwachting is dat met de ontwikkeling van de stedelijke cultuurregio's de animo voor dit soort initiatieven zal toenemen.

ACTIELIJN

- We willen de samenwerking tussen grote culturele instellingen (zowel binnen de disciplines als interdisciplinair) en wijkcultuurhuizen verder versterken. In het Utrechtse coalitieakkoord is daar nadrukkelijk een punt van gemaakt. Ook het Amersfoortse coalitieakkoord zet in op het versterken van het cultureel klimaat.
- We willen deze werkwijze ook in kleinere gemeenten introduceren, zodat instellingen voor amateurkunsteducatie en cultuurparticipatie en cultuurhuizen in de regio meer gaan samenwerken.
- We willen de samenwerking tussen de stedelijke instellingen (zoals TivoliVredenburg en het Centraal Museum) en de regiogemeenten versterken.
- We zetten de samenwerking op basis van thema's (zoals Het Stijljaar) voort.

De vier perspectieven van het Rijk

De kracht, de eigenheid en de kansen van de regio staan voorop in deze tekst, maar daarmee gaan we niet voorbij aan de uitgangspunten die de minister formuleerde in de Cultuurbrief. We onderschrijven de intrinsieke waarde van kunst en cultuur en het belang van deze perspectieven. Hieronder reflecteren we kort op de relatie tussen de Utrechtse actielijnen en de vier perspectieven.

1. Creatieve en kunstzinnige talenten krijgen kansen en mogelijkheden om zich artistiek te ontplooiën. Onze actielijnen sluiten goed aan op dit perspectief. Cultuureducatie en talentontwikkeling zien we als basisbeginselen. De regio heeft een sterke infra-

structuur van bibliotheken, (wijk)cultuurhuizen en laagdrempelige podia. Die willen we de komende jaren nog sterker gaan benutten.

2. Iedereen krijgt toegang tot cultuur, ongeacht leeftijd, culturele achtergrond, inkomen en woonplaats. Dit is misschien wel de belangrijkste actielijn. Diversiteit in publiek, programma, personeel en partners is de achterliggende gedachte bij alle thema's. Voor de hele sector – alle disciplines – is inclusiviteit een basisprincipe.

3. Een pluriform aanbod van cultuur is gegarandeerd, waarin het bestaande wordt gekoesterd en het nieuwe wordt omarmd. Door erfgoed in te zetten als locatie voor nieuwe broedplaatsen sluiten we hierbij aan. Vernieuwing als criterium in het programma-aanbod is evenzeer een aandachtspunt. In de stad Utrecht worden maatregelen getroffen om meer mogelijkheden voor nieuw en experimenteel aanbod te creëren. Daarnaast kent de regio een florerende festivalcultuur waarin oud en nieuw tot hun recht komen.

4. Er is een veilige haven voor cultuur om te kunnen reflecteren op de samenleving – ook als dat in kritische zin gebeurt. Dit is geen expliciet actiepoint in ons profiel omdat hier in de regio al voldoende ruimte voor is. Utrecht heeft veel culturele instellingen met een geëngageerde en maatschappijkritische signatuur, zoals BAK, Casco, Impact, Theater Utrecht, Dries Verhoeven en Fotodok.

Tot slot

De grote diversiteit is kenmerkend voor de regio. Het samenspel van al die verschillende invloedssfe-

Kazemat, Beatrixsluis, Nieuwegein

20

ren maakt de Utrechtse cultuur uniek. Dat willen we zo houden. We realiseren ons: de uitdaging ligt in de balans – de balans tussen oud en nieuw, erfgoed en broedplaatsen, amateurkunst en professionele kunst, niches en publieksevenementen, massa en kleinschaligheid. Die rijkdom is voor de hele regio het startpunt en het fundament.

BIJLAGE 1 CULTUREEL RELIËF DE STERKE PUNTEN VAN DE STEDELIJKE REGIO UTRECHT

De kracht en de variatie van het natuurlandschap met zijn polders, plassen, bossen, landgoederen en zelfs duinen vinden in Utrecht een equivalent in het cultuurlandschap. Wat geldt voor highlights als de Hollandse Waterlinies en de Lustwarande, de buitenplaatsen langs de Vecht, geldt ook voor de cultuur: die is divers, hoogstaand en regelmatig van wereldniveau.

Vanzelfsprekend concentreert de cultuur zich in het stedelijke gebied. Daarin vallen een aantal brandpunten te onderkennen, al dan niet van (inter)nationaal belang, die we hier graag willen benoemen. De kracht willen we koesteren, wat veelbelovend is willen we aanwakkeren en versterken. In dit kader beperken we ons tot de steden Utrecht en Amersfoort.

KLASSIEKE MUZIEK - VAN UITZONDERLIJKE KWALITEIT

Utrecht onderscheidt zich bovenal op het gebied van klassieke muziek. Zowel in de oude muziek als in de hedendaagse gecomponeerde muziek heeft de regio een naam hoog te houden. Toonaangevend en internationaal vermaard zijn het Festival Oude Muziek, Gaudeamus Muziekweek en de Omroepor-

kesten (Radio Filharmonisch Orkest en Groot Omroepkoor). Hetzelfde geldt in meer of mindere mate voor Nederlands Kamerkoor, Nederlandse Bachvereniging, Holland Opera, Internationaal Kamermuziekfestival Utrecht, Holland Baroque, Insomnio, Rosa Ensemble, Dutch Harp Festival, Franz Liszt Pianoconcours, Havikconcerten, Monteverdi XL en September Me.

Jonge musici en makers, zoals het eigenzinnige ensemble Pynarello, vinden in Utrecht een inspirerende omgeving. Het Utrechtse Conservatorium is daar debet aan, maar ook een instelling als Tivoli-Vredenburg, die klassieke muziek voor een jong publiek aantrekkelijk weet te maken, onder meer met de succesformule Pieces of Tomorrow. Op het gebied van educatie en participatie vormt Operamakers een waardevol en geslaagd initiatief. Het Amersfoorts Jeugdorkest heeft internationale status. Ook de basis voor amateurs is stevig, met name de korenssector is sterk vertegenwoordigd. Voor oude muziek en concerten die om een bijzondere ambiance vragen, is de regio extra aantrekkelijk. Tijdens het Festival Oude Muziek en Le Guess Who? is meermaals gebleken hoe sfeervol en waardevol het kan zijn als een van de vele mooie kerken die Utrecht rijk is wordt gebruikt als concertzaal.

POPMUZIEK - BELANGRIJK CONCENTRATIEPUNT

Het aandeel van de popmuzieksector is fors en nog groeiende. De stad Utrecht vormt een belangrijk concentratiepunt in Nederland voor popmuziek, zeker als het om vernieuwing gaat. Toonaangevend is Le Guess Who?, het wereldwijd geroemde festival voor avontuurlijke muziek, dat zeker een prominente plek verdient in het cultuurstelsel. Aan de makerskant geldt hetzelfde voor het collectief Kytopia, een initiatief van Colin Benders en vrienden,

21

Colin Benders, Kytopia, Utrecht

Theater Utrecht/Adelheid&Zina-Thuislozen, Stadsschouwburg Utrecht

broedplaats en studioruimte, waar ook Kensington deel van uitmaakt.

De regio heeft een fantastische infrastructuur voor popmuziek. De keten van zalen, van klein naar groot (ACU, dB's, Ekko, De Helling, Fluor en de zalen van TivoliVredenburg), maakt doorgroei mogelijk. Met twee prestigieuze popacademies – NPAC (Creative College) en de Herman Brood Academie – is kennisoverdracht in Utrecht een vast gegeven. Daarnaast is er een veelheid aan kleinere popacademies, zoals Pop Music Academy, de popacademie van ROC Midden Nederland, Pop Centre, Popcentrum Amersfoort en de Rockademy. Voor aankomend talent is er begeleiding zowel bij de Coöperatie als in de jongerencultuurhuizen in Kanaleneiland en Overvecht. Maar ook kleine podia als Miles en Rox Live en initiatieven als de Bandbunker, Kultjurloop en Blokfest van Per Expressie bieden nieuw en jong talent een podium.

TivoliVredenburg

In de muziek neemt TivoliVredenburg een bijzondere positie in, regionaal en internationaal. Geen

ander muziekgebouw in Nederland bijvert zich in die mate voor alle genres en doelgroepen als TivoliVredenburg. Daarmee heeft de regio een iconisch podium dat uitblinkt in crossovers en kruisbestuivingen; het concertprogramma laat zien dat de scheidslijnen tussen de verschillende genres en kunst disciplines steeds meer vervagen en ook dat heel verschillende soorten muziek pal naast elkaar kunnen bestaan.

TivoliVredenburg geeft als internationaal toonaangevend muziekpaleis een grote impuls aan de stad en de muzieksector. De brede programmering, waarin allerlei muzieksoorten zijn vertegenwoordigd, maken dat de doelgroepen tevens zeer gevarieerd zijn en van verre toestromen. TivoliVredenburg zet in de programmering, en met het gebouw zelf, bewust in op de zogenoemde 'ontschotting' van muziekgenres en kunstuitingen. TivoliVredenburg biedt zowel de internationale top van makers als (lokaal) opkomend talent en alles wat daartussen zit

een podium. Dit gebeurt zowel in de reguliere programmering als bij de festivals die door het podium worden georganiseerd. TivoliVredenburg is dus in meerdere opzichten een aanjager in de stad. Dit werd in het onderzoeksrapport *Ruimte voor TivoliVredenburg* als volgt omschreven: 'Het gebouw is uniek: de uitstraling van het gebouw van buiten en van binnen, de totale capaciteit, de diversiteit aan zalen onder één dak.' (Bron: sectoranalyse Raad voor Cultuur 2018).

THEATER EN DANS - VEEL GROEIMOGELIJKHEDEN

De stad Utrecht heeft van oudsher een stevige theatersector, die breed en vernieuwend is. Het SPRING Festival en Theater Utrecht zijn daarin toonaangevend. Verder kent Utrecht een aantal kleine gezelschappen, veelsoortig van aard: Aluin, NUT, Schweigman&, Dries Verhoeven. Er zijn veel speel mogelijkheden, de faciliteiten en podia zijn even rijk

geschakeerd als het aanbod. Het brede publieksprogramma komt aan bod in zalen als Flint in Amersfoort, Podium Hoge Woerd in Utrecht Leidsche Rijn, Theater De Kom in Nieuwegein, Theater Aan de Slinger in Houten, Figi in Zeist en Theater De Lampegiet in Veenendaal. Voor jong (regionaal) talent en voor nationaal (landelijk) vernieuwende theater- en dansmakers zijn Theater Kikker, De Paardenkathedraal en Theater De Lieve Vrouw de aangewezen plekken. De Stadsschouwburg Utrecht trekt bezoekers uit de hele regio, programmeert niche-producties en voorstellingen voor een breed publiek en maakt deel uit van het vooraanstaande landelijke schouwburgencircuit.

In Amersfoort heeft een initiatiefgroep waaronder Theater De Lieve Vrouw, Stichting Poppodium FLUOR, muziekfestival September Me, Scholen in de Kunst en Platform Amateurkunst (de vertegenwoordiger van de klassieke amateurmuzieksector) prille plannen voor een 'Huis van de Stad' waar podiumkunsten, film en politiek op een locatie samenkomen.

Het Café Theater Festival biedt een podium aan jonge makers, maar de voedingsbodem voor nieuw

Eemhuis, Amersfoort

TivoliVredenburg, Utrecht

talent is schraal. Theater Utrecht, Het Huis Utrecht, Dox, SPRING Utrecht en Het Filiaal hebben met Standplaats Utrecht het initiatief genomen voor een productiehuis 2.0. Het initiatief wordt ook financieel gesteund door de gemeente Utrecht, maar dat is nog niet genoeg. Een bijdrage van het Rijk is nodig voor het welslagen van het productiehuis. Ook in de sector dans zijn er tal van nieuwe initiatieven, zowel op het gebied van moderne dans (SHIFFT) als op het vlak van urban (IRC, 155). Het is een discipline die wat ons betreft nog meer ruimte krijgt. Dansgroep Unbreakable uit Amersfoort scoort internationaal en won afgelopen zomer het WK Streetdance.

Jeugdtheater is een andere discipline waarin Utrecht uitblinkt. Smaakmakers zijn niet alleen het Filiaal Theatermakers, Festival Tweetakt, maar ook jeugd-dansgezelschap De Dansers, DOX, Holland Opera, Operamakers, De Vrijstaat en en Aluin. Hiermee voldoet de regio aan de allerbeste voorwaarden voor een centrale, sturende rol op het gebied van podiumkunst voor jeugd en jongeren. Als het ergens op zijn plek is, dan wel in Utrecht. Deze gedachte – wens – sluit ook naadloos aan bij het dansadvies van de Raad voor Cultuur: ‘Naar ons inzicht dient jeugddans explicieter te worden verankerd in beleid.’

MUSEA EN BEELDDE KUNST - COMPACT EN EIGENZINNIG

Opvallend in de sector beeldende kunst is de compactheid van het museumwezen, het bijzondere aanbod en de bereidheid tot samenwerking. De musea vullen elkaar mooi aan en sluiten veelal naadloos aan bij de eigenheid en de historische signatuur van de regio. Voorbeelden daarvan zijn Museum Catharijneconvent en het Centraal Museum in Utrecht en kunsthall KadE, Flehite, het Riet-

veldpaviljoen en het Mondriaanhuis in Amersfoort. Kunst aan de Eem (KadE) maakt nationaal furore met zijn eigenzinnige tentoonstellingen op het gebied van kunst, architectuur, design en eigentijdse cultuur. Maar ook het Universiteitsmuseum, Spoorwegmuseum en Museum Speelklok zijn sterke spelers. Nieuwste loot aan de boom is het succesvolle Nijntje Museum dat twee jaar na de opening al aan uitbreiding toe is.

Bijzonder aan Utrecht zijn de kritische en eigenzinnige kunstpodia. BAK (basis voor actuele kunst) is in dat aanbod internationaal koploper. Daarnaast verdienen ook Impact, Casco en Fotodok meer zichtbaarheid in het land. Kunst in Amersfoort biedt vergelijkbare informele presentatiemogelijkheden met kunstroutes als Vreemde Gasten. De beeldende-kunstsector is aanzienlijk en veelomvattend, maar ook kwetsbaar. Hier speelt de schaarste aan werkplekken voor kunstenaars weer op. Het is duidelijk: daar willen we verandering in brengen. Het is tijd voor een actief beleid op het gebied van broedplaatsen en ateliers.

GAMING, ANIMATIE EN FILM - EEN SPANNENDE COMBINATIE

Sinds 1981 vindt jaarlijks in Utrecht het Nederlands Film Festival plaats. Utrecht is daarmee het kloppende hart van de Nederlandse filmsector; het festival is sterk verbonden met de stad en van groot belang voor de regio. In Amersfoort heeft Filmtheater De Lieve Vrouw de ambitie om, al dan niet in samenwerking met Filmtheater 't Hoogt en andere spelers, een regiohub voor filmeducatie te vormen. Maar er is meer. Utrecht heeft een sterke, internationaal gerenommeerde gamesector waarbij de Dutch Game Garden een belangrijke kraamkamer is. Ook op het gebied van animatie is de stad toonaangevend. Het Holland Animation Festival (HAFF), een

terugkerend animatiefestival in Utrecht, heeft internationale bekendheid en aantrekkingskracht. De HKU is in Nederland de toonaangevende kunstvakopleiding op het gebied van (interactieve) media, games en muziek & technologie. Daar komt veel jong talent op af, dat zijn stempel drukt op het culturele leven.

Filmtheater 't Hoogt, het oudste filmtheater van Nederland, is noodgedwongen toe aan een nieuwe stap. In het Werkspoorgebied staat een Centrum voor Beeldcultuur op stapel, een podium voor meer dan film alleen. Het is de bedoeling dat ook games en animatie er een plek krijgen. Voor makers en publiek zal dat een nieuw perspectief opleveren. Ook op het vlak van de beeldcultuur is er dus een brede basis voor samenwerking.

26 LITERATUUR - EEN GROEISPURT

In 2018 werd Utrecht benoemd tot 'Unesco City of Literature'. De stad is daarmee de enige Nederlandse deelnemer aan het wereldwijde netwerk van 'creative cities'. Dat zegt veel over de krachtige aanwezigheid van de literatuur ter plekke, waarin ook de Nacht van de Poëzie verankerd is.

Toch zijn er maar twee toonaangevende spelers: Het Literatuurhuis en Bibliotheek Utrecht. Beide instellingen zitten in een groeispurt. Bibliotheek Utrecht bouwt aan een nieuwe hoofdvestiging op de Neude en aan een grote dependance in Leidsche Rijn Centrum. Hiermee krijgt Bibliotheek Utrecht een nieuwe start en alle gelegenheid voor meer en verdiepend aanbod. Het Literatuurhuis heeft dit jaar met het vernieuwde International Literature Festival Utrecht de sprong in het diepe gewaagd. Het is meteen het grootste literatuurfestival van Nederland. Op het programma stonden onder meer auteurs Salman Rushdie en Julian Barnes en de Turkse zanger Selda, naast de Avond van de Ro-

man. Het Literatuurhuis verdient het ook duurzaam steun van het Rijk te krijgen. Idealiter komt op den duur een vruchtbare samenwerking tot stand met Bibliotheek Eemland met haar toonaangevende vestiging in het Eemhuis en de Nacht van de Literatuur in Amersfoort.

KUNST IN DE WIJKEN - EEN STEVIGE BASIS

Sinds ruim vijftien jaar investeert de regio Utrecht in cultuur in de wijken. Wijkcultuurhuizen van ZIMIHC (Vorstelijk Complex, Bouwstraat, Stefanus), Cultuur 19 (Vleuterweide) en Cereol kennen een brede aanpak. Het zijn 'culturele trapveldjes' in de wijken, waar op de eerste plaats amateurkunst en participatie centraal staan; maar ook professioneel aanbod kan er dicht bij huis een plek krijgen. Ook de meer specifieke wijkcultuurvoorzieningen Vrijstaat (voor kinderen) en Kanaleneiland (voor jongeren) zijn succesvol. Vanaf 2019 krijgt ook Overvecht een jongerenvoorziening. Utrecht en Amersfoort zijn beiden deelnemers in het rijksproject Age Friendly Cultural Cities. Doel is om cultuur en actieve kunstbeoefening toegankelijk te houden voor ouderen, of ze nou vitaal, kwetsbaar of zorgbehoevend zijn. Het is de bedoeling dat het initiatief de komende jaren verder wordt uitgebouwd. Ook is er een rijke traditie op het gebied van community-art; Stut Theater en Sharing Arts Society zijn daar voorbeelden van.

Het amateurveld in beide steden is breed en krachtig. Meer dan 250 instellingen ontvangen een amateurkunstsubsidie, die een garantie vormt voor professionele begeleiding. Grootschalige amateur-evenementen met een internationale reikwijdte zijn er ook, zoals Europa Cantat en de European Brass Band Competition. De steun van het Fonds voor Cultuurparticipatie is bij veel van deze activiteiten onontbeerlijk.

BIJLAGE 2 PROEFTUIN NAAR EEN INTEGRALE GEBIEDSONTWIKKELING VOOR DE CULTURELE SECTOR

We willen erfgoedlocaties in de stad en de regio benutten voor cultuur. Zo snijdt het mes aan twee kanten. Voor creatieven komt meer en betere huisvesting beschikbaar, terwijl erfgoedlocaties meer bekendheid krijgen en door kunst en vormgeving op een andere manier ervaren kunnen worden.

De culturele sector is sterk aanwezig in Utrecht. Op punten als creativiteit en innovatie scoort de regio hoog. De sterke opkomst van jonge disciplines als gaming en animatie de laatste jaren getuigt daar ook van. Tussen 2011 en 2016 groeide het aandeel van de creatieve industrie in de werkgelegenheid met elf procent. De verwachting is dat de behoefte aan broed- en werkplaatsen voor creatieve makers onverminderd groot blijft en eerder zal toenemen dan stagneren, terwijl de beschikbare ruimte in de regio verder onder druk zal komen te staan ten gevolge van de bevolkingsgroei en de economische groei. Hoe behoud je in die context ruimte voor culturele voorzieningen, voor werk- en leerplekken, voor proeftuinen dwars door de disciplines heen? Voor de snelst groeiende stedelijke regio van Nederland is deze vraag meer dan urgent, zowel de verschillende overheden als de culturele sector hebben ermee te maken.

Integrale aanpak

De stad Utrecht heeft de eerste stap al gezet; er is een onderzoek uitgevoerd en er ligt een actieplan. De provincie betreft creatievelingen bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Culturele instellingen in Utrecht en Amersfoort trekken aan de bel: de nood is hoog, maar de voorwaarden die in tenders voor nieuwe gebiedsontwikkeling worden gesteld, richten zich vaak op een beperkt segment van de creatieve industrie; gesubsidieerde instellingen of jonge makers vallen bijvoorbeeld buiten de boot. Een integrale aanpak van het probleem van de huisvesting voor kunst en cultuur in de regio moet uitkomst bieden. Maatwerk en efficiëntie worden alleen mogelijk met behulp van een sterke visie en een centrale regie. Daarnaast ligt er een kans in het verstevigen van kunst en cultuur in relatie tot natuur en erfgoed. Het is een nieuw uitgangspunt voor de samenwerking tussen culturele instellingen, makers, festivals, erfgoedbeheerders, natuur- en landschapsorganisaties, citymarketing en gemeentes.

Betaalbare werkruimte

Alleen al in de stad Utrecht is er de komende twee jaar behoefte aan 15.000 vierkante meter extra bedrijfsruimte voor creatieve ondernemers. Het aanbod van ruimtes met een lage huurprijs voor starters is geen luxe maar een voorwaarde voor een levendig en gezond cultureel klimaat. Alleen dan kan de creatieve regio zich verder ontplooiën, tot bloei komen en ook voor de lange termijn relevant blijven. Met een tekort aan ruimte voor starters loopt de regio het risico dat ondernemers en kunstenaars het gebied verlaten. Belangrijk daarbij is de kanttekening dat de economische positie van autonome kunstenaars in de praktijk geen of nauwelijks groei kent. De behoefte aan

werkruimte voor een lage huurprijs is dus permanent.

Spreiding

Aan de hand van een pilot willen we onderzoeken in hoeverre spreiding gewenst en mogelijk is. Het is denkbaar dat een groep kunstenaars die in het ene gebied moeilijk een plek kan vinden, wel terecht kan in een leegstaand gebouw in een buurgemeente. Op dit moment ontbreekt het nog aan een (overleg-) structuur die vraag en aanbod inzichtelijk maakt op regionaal niveau. Dat is iets om in de komende tijd te onderzoeken en vorm te geven.

Identiteit van de regio

Er vinden in het buitengebied al de nodige activiteiten plaats op het gebied van kunst en cultuur, maar de mogelijkheden kunnen nog beter worden benut. Van grote culturele en historische waarde is bijvoorbeeld het militaire erfgoed dat zo kenmerkend is voor het Utrechtse landschap. Meest in het oog springend zijn Park Vliegbasis Soesterberg en de verdedigingswerken van de Hollandse Waterlinie. Zij vormen een interessant overgangsgebied tussen stad en parklandschap en de fysieke verbinding tussen Utrecht en Amersfoort. Het zijn sporen in het landschap – afzonderlijke plekken en tracés – die zich bij uitstek lenen voor beelden- en kunstroutes, voor film en voor locatiekunst.

Door het erfgoed te linken aan kunst en cultuur krijgt het erfgoed meer bekendheid. Bovendien wordt het verband tussen de verschillende objecten en locaties, historisch of anderszins, inzichtelijk gemaakt. Voor bezoekers en bewoners wint het landschap – stad en platteland, natuur en cultuur – aan aantrekkingskracht en betekenis, omdat het zich laat 'lezen' op verschillende niveaus. De betekenis-

lagen en verhalen die schuilgaan achter de fysieke omgeving worden blootgelegd. Het zal het historisch besef en de identiteit van de regio versterken. Van belang is een goede afstemming met natuur- en milieuorganisaties en met erfgoed specialisten. Niet alle erfgoed leent zich voor noodzakelijke ingrepen en/of een publieksfunctie. Het is ook zaak rekening te houden met de relatief hoge productiekosten van podiumkunstvoorstellingen op locaties zonder voorzieningen.

Uitvoering

Een aantal voorbeelden in de regio – zoals het actieplan van de stad Utrecht – kunnen als basis en inspiratie dienen voor het uitwerken van een adequaat model. Te denken valt ook aan de Amersfoortse pilot voor makers en jonge talenten in Volmolen, het zeventiende-eeuwse monument. Uitgangspunt moet steeds zijn dat de transformatie van een gebouw, het bundelen van functies of de ontwikkeling van een gebied hoe dan ook bijdraagt aan de cultuur (beleving) in de regio. Zo kan een taskforce van gemeenten, provincie, SWK030 (een non-profitorganisatie voor creatieve huisvesting), de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, vastgoedeigenaren en vertegenwoordigers van de culturele sector aan de hand van bestaande ervaringen een visie en een aanpak ontwikkelen. Doel is: een handzaam, realistisch masterplan voor huisvesting en productielocaties voor de culturele sector. In aanvulling daarop zouden de gezamenlijke gemeenten in de Stedelijke Regio Utrecht samen met de provincie (Ruimtelijke ordening/Omgevingsvisie) in kaart moeten brengen welke locaties in aanmerking komen, nu en in de nabije toekomst, voor tijdelijke en structurele werkplekken, broedplaatsen en culturele accommodaties.

Fotoverantwoording

Pag. 2: Zuil: Simon Lamme

Pag. 7: Kunstfietsroute: Dirk Verwoerd

Pag. 8: Mount Eerie: Tim van Veen

Pag. 11: Kamperbinnenpoort: Marisa Broekhuizen

Pag. 16: Park Vliegbasis Soesterberg: Hans Gommer

Pag. 16: Gildekwartier: Marisa Broekhuizen

Pag. 22: Colin Benders: Arenda de Hoop

Pag. 23: Theater Utrecht/Adelheid&Zina: Maarten Mooijman

Pag. 24: Eemhuis: Marisa Broekhuizen

Pag. 24: TivoliVredenburg: Ossip van Duivenbode

Stedelijke Regio Utrecht

